

ابعاد نظارت اجتماعی با استناد به آیات قرآن و رتبه‌بندی آن‌ها در راستای تحقق حکمرانی مردم‌پایه

علی میر*

گروه مدیریت بازرگانی، واحد خرم آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، خرم آباد، ایران

محمود یوسفوند

استادیار گروه فقه قضایی، جامعة المصطفی‌العالمیة، قم، ایران

چکیده

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۲۰

هدف این پژوهش، تبیین ابعاد نظارت اجتماعی بر اساس آیات قرآن کریم به منظور کمک به تحقق حکمرانی مردم‌پایه است که به لحاظ هدف از نوع کاربردی و به لحاظ روش اجرا از نوع توصیفی-تحلیلی و از نظر روش تجزیه و تحلیل، ترکیبی از کیفی و کمی تلقی می‌شود. در بخش کیفی از روش تحلیل مضمون استفاده و در بخش کمی با مشارکت شش تن از اعضای هیأت علمی دانشگاه و روحانیون به رتبه‌بندی نتایج با استفاده از روش معادلات ساختاری و دیمتل پرداخته شد. پرسش پژوهش این است که ابعاد نظارت اجتماعی در قرآن کدامند و رتبه‌بندی آنها برای تحقق حکومت مردم‌پایه چگونه است؟

نتایج نهایی پژوهش نشان می‌دهد که نظارت اجتماعی شامل چهار نوع نظارت مردم بر مردم، نظارت مردم بر مسئولان، نظارت مسئولان بر همدیگر و نظارت مسئولان بر مردم و در مجموع به ترتیب تأثیرگذاری شامل ۱۰ مضمون سازمان‌دهنده با عناوین: منشأ دینی داشتن، عمومیت داشتن، نظارت متعهدانه و... است. در سطح مضامین فراگیر نیز رتبه اول به نظارت مردم بر همدیگر اختصاص یافت.

واژه‌های کلیدی: قرآن کریم، نظارت مردمی، نظارت اجتماعی، حکمرانی مردم‌پایه

* نویسنده مسئول: ali.mir@iau.ac.ir «روش ارجاع به این مقاله: میر، علی و یوسفوند، محمود؛ (۱۴۰۴).

ابعاد نظارت اجتماعی با استناد به آیات قرآن و رتبه‌بندی آن‌ها در راستای تحقق حکمرانی مردم‌پایه، دو فصلنامه

۱- مقدمه

مسأله کانونی مورد نظر در این پژوهش، مدل نظارت اجتماعی مبتنی بر آیات الهی است که محور نظارت را نه بر الزامات مادی و اقتضاء جامعه و حکومت بلکه بر مبنای دستورات صریح خداوند مطرح می‌نماید. محور اصلی پژوهش آن است که چون در قرآن کریم، نظارت اجتماعی هم دستور خداوند است و هم وظیفه‌ای بر دوش همگان چگونه می‌تواند زمینه را برای مشارکت مردم و ایجاد حکومت مردمی فراهم نماید.

استمرار تحول در ساختار دولت در گام دوم انقلاب اسلامی مبتنی بر تجربیات گام اول آن از الزامات اساسی مسیر تمدنی انقلاب اسلامی است که هم در پی کوچک کردن دولت است و هم افزایش مشارکت مردم را طلب می‌نماید (ربیعی و سیاوشی، ۱۴۰۱). در مردمی‌سازی بر سه عنصر مشارکت، برابری و حضور در صحنه تأکید شده و این موضوع مشروعیت حکومت را ارتقاء می‌دهد (یونسیان، ۱۴۰۳).

در حکومت مردم‌سالار، حضور مردم و نقش نظارتی آنها مهم است. مطلبی ورکانی و عسکری سیار (۱۴۰۰) ابراز داشتند که نظام جمهوری اسلامی پس از چهار دهه توانست به عنوان الگوی مسلط منطقه جایگاه خود را تعریف کند و با وجود فشارهای برون‌زا و مداخله‌گر مزاحم، طرح حکمرانی مردم‌سالار را در قالب گام دوم انقلاب مطرح و از حضور مستمر مردم در عرصه حکومت بهره گیرد. امیرکاوه (۱۳۸۹) بر اهمیت نظارت اجتماعی به عنوان ضامن بقا و تحقق اهداف جامعه تأکید دارد.

توسلی (۱۳۸۷) نیز نظارت اجتماعی را از دو دیدگاه جامعه‌شناسانه (نظارت اجتماعی در قالب قلمروهای محسوس و مادی جهان، نظارت اجتماعی به عنوان فرایندی منفعل و متأثر از جامعه) مطرح نمود. محیط اجتماعی دارای قلمرو مادی و محسوس است و کنش‌های اجتماعی متأثر از این قلمروها هستند. زمان‌پور (۱۴۰۲) نظارت اجتماعی را ابزاری برای انطباق یافتن و انطباق دادن رفتار و کردار افراد و گروه‌ها با هنجارهای حاکم بر جامعه و

کنترل اجتماعی مطرح نموده است. فولادی و معارفی (۱۴۰۰) اهمیت و ضرورت نظارت اجتماعی را بر مبنای فرامین دین اسلام با تأکید بر حضور دو دسته ناظر (مدیران، مردم) مطرح کردند. عمرانی و زارع‌شحنه (۱۳۹۹) نیز به نظارت اجتماعی به عنوان ابزاری قوی در جهت پیشگیری از جرایم اشاره دارند. برادران (۱۳۹۴) کارکرد نظارت اجتماعی را در استمرار تمدن اسلامی از طریق امر به معروف و نهی از منکر مطرح ساخته است.

امیرکاوه (۱۳۹۳) با استناد به آیات قرآن معتقد است که خداوند به عنوان ناظر واقعی و صاحب قدرت مجازات و پاداش در جامعه اسلامی مطرح است و قرآن نیز روشنگر روند و وظایف تک‌تک افراد جامعه در نظارت اجتماعی هستند. امیرکاوه (۱۳۸۸) نظارت اجتماعی را خاص سه دسته از افراد یعنی ولی فقیه (حاکم)، پدر و مادر و بالأخره افراد با ایمان دانسته است. سلطانی و سلطانی (۱۴۰۱) با استناد به آیات قرآن، عمومیت نظارت اجتماعی را سطوح مختلف جامعه اعم از دولت و مردم به صورت متقابل مطرح کردند. نتایج پژوهش‌های انجام شده حاکی از اهمیت نظارت اجتماعی در دین اسلام به عنوان ابزاری برای هدایت جامعه و مسئولان برای اداره امور است اما اغلب محققان، نظارت اجتماعی را به عنوان یک وظیفه و صرفاً برای تطبیق با اجتماع، رعایت حقوق دیگران و اجرای دستورات حکومت مطرح نموده‌اند.

روش و فرآیند اجرایی این پژوهش به شرح زیر است:

الف) شناسایی و تبیین آیات مرتبط با نظارت اجتماعی؛

ب) دسته‌بندی نتایج مربوط به آیات مرتبط با نظارت اجتماعی با روش تحلیل مضمون؛

ج) بررسی روایی و پایایی ابزار با استفاده از دیدگاه افراد خبره؛

د) رتبه‌بندی نتایج در سطح مضامین فراگیر و سازمان‌دهنده.

این پژوهش به لحاظ هدف از نوع کاربردی است که به تبیین راهکارهای نظارت اجتماعی برای تحقق حکمرانی مردم‌پایه پرداخته است. به لحاظ روش گردآوری داده‌ها از نوع توصیفی و مطالعه موردی است که مبحث نظارت اجتماعی را به عنوان محور مطالعه قرار داده است. پژوهش به لحاظ نوع داده و رویکرد به صورت کیفی و کمی (آمیخته) است. شیوه گردآوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای و میدانی بود.

در بخش کیفی بدون نیاز به نمونه‌گیری با روش مطالعه موردی به برداشت کدهای مربوط به نظارت اجتماعی در متن قرآن پرداخته شد و در بخش کمی به منظور رتبه‌بندی ابعاد نظارت اجتماعی از روش نمونه‌گیری نظری هدفمند استفاده شد. از آنجا که قرار بر قابل استناد بودن نتایج بود، از نوع نمونه‌گیری فرد ماهر^۱ استفاده شد. نمونه‌گیری تا رسیدن به عمق نظری که دیگر امکان اضافه کردن ابعاد دیگری وجود نداشته و همه افراد مشارکت‌کننده نسبت به آنها اتفاق نظر داشته باشند، ادامه یافت و در مجموع تعداد ۶ نفر برای رتبه‌بندی نتایج در پژوهش مشارکت داده شدند.

روایی صوری و محتوایی با دو نفر از محققان به شور گذاشته شد. در بخش کمی برای ارزیابی پایایی از فرمول کاپای کوهن استفاده شد. در این روش به مقایسه دیدگاه دو نفر از افراد خبره پرداخته شد. محقق میزان توافق احتمالی بین دو نفر کدگذار را $0/50$ تخمین زد ولی چون میزان توافق برابر $0/89$ محاسبه گردید، ضریب کاپا برابر $0/78$ ارزیابی گردید. در فرمول کاپا میزان توافق تخمین زده شده از میزان توافق حاصله کسر شده و نتیجه بر مابه‌التفاوت توافق تخمین زده شده از عدد یک تقسیم می‌گردد. برای تجزیه و

۱- Expert Sampling

تحلیل داده‌ها در بخش کیفی از تحلیل مضمون استفاده شد. این فرآیند به دنبال کشف مضامین مهم در یک متن در سطوح مختلف است.

روش آتراید استرلینگ^۱ برای کدگذاری در تحلیل مضمون شامل ۵ مرحله است. ابتدا کدگذاری اولیه انجام و در گام دوم به شناسایی مضامین پایه و گروه‌بندی کدهای مشابه پرداخته می‌شود. ترکیب مضامین پایه برای ایجاد مضامین سطح بالاتر در مرحله سوم و سازماندهی آنها در قالب مفاهیم کلی‌تر در مرحله چهارم و بالآخره نمایش روابط بین مضامین در قالب نقشه شبکه‌ای و تفسیر یافته‌ها در مرحله پنجم است (حبیبی، ۱۴۰۰).

فرآیند تحلیل مضمون شامل آشنایی با داده‌ها، کدگذاری اولیه، جستجوی مضامین، بازبینی مضامین، تعریف مضامین و بالآخره گزارش پایانی است (استرلینگ، ۲۰۰۱).

از آنجا که ملاک ارزیابی در این پژوهش، تحقق حکومت مردم‌پایه بود، ابتدا ۷ شاخصه مردم‌سالاری از دیدگاه امام خمینی (ره) به نقل از مطالعه قربی (۱۳۹۹) تحت عناوین اسلامیت به مثابه حد اعلاء و نماد ماهیت دینی جمهوری اسلامی، حفظ منافع مردم، آزادی، مشارکت مردم، اهمیت رأی ملت، قانون‌گرایی در تمام سطوح و بالآخره مسئولان خدمتگزار به عنوان معیارهای حکومت مردم‌پایه در نظر گرفته شد و بر مبنای آنها به مقایسه نتایج پرداخته شد. مضامینی که نمره بالاتری را اخذ نمودند به عنوان مضامین مهم‌تر در مرحله بعدی وارد شدند. در مرحله بعدی از روش مقایسه نتایج با استفاده از دیمتل استفاده شد. فرآیند دیمتل به شرح زیر است:

۱- Attride Stirling

- (۱) تشکیل ماتریس ارتباط مستقیم: تأثیرگذاری و تأثیرپذیری هر عامل با نمرات صفر تا چهار ارزیابی می‌شود. از نمره صفر برای بی‌تأثیر بودن، نمره ۱ برای تأثیر خیلی کم، نمره ۲ برای تأثیر کم، نمره ۳ برای تأثیر زیاد و نمره ۴ برای تأثیر بسیار استفاده می‌شود.
- (۲) نرمال کردن ماتریس ارتباط مستقیم: از رابطه $N=k*M$ استفاده می‌شود که در این فرمول M همان ماتریس ارتباط مستقیم است و برای محاسبه k کافی است جمع تمامی سطرها و ستون‌ها محاسبه شود و معکوس بزرگترین عدد سطر و ستون محاسبه گردد.
- (۳) محاسبه ماتریس ارتباط کامل: ماتریس ارتباطات کل از رابطه $T=N \times (I-N)^{-1}$ محاسبه می‌شود. در این رابطه I ماتریس یک‌ه است.
- (۴) ایجاد نمودار علی: در این بخش جمع عناصر سطر و ستون ماتریس ارتباط کامل (T) محاسبه شده و به صورت زیر تحلیل می‌گردد:
- جمع عناصر هر سطر (D) برای هر عامل نشانگر میزان تأثیرگذاری آن عامل بر سایر عامل‌های سیستم است. جمع عناصر ستون (R) برای هر عامل نشانگر میزان تأثیرپذیری آن عامل از سایر عامل‌های سیستم است. بردار افقی ($D+R$) میزان تأثیر و تأثر عامل مورد نظر در سیستم است. هرچه این مقدار بیشتر باشد، تعامل بیشتری با سایر عوامل سیستم دارد. بردار عمودی ($D-R$) نشانگر قدرت تأثیرگذاری هر عامل است و اگر مثبت باشد، متغیر یک متغیر علت اگر منفی باشد، معلول است.
- (۵) در نهایت یک دستگاه مختصات دکارتی ترسیم می‌شود. در این دستگاه محور طولی مقادیر $D+R$ و محور عرضی براساس $D-R$ می‌باشد. موقعیت هر عامل با نقطه‌ای به

مختصات (D+R, D-R) در دستگاه معین می‌شود. به این ترتیب یک نمودار گرافیکی نیز بدست خواهد آمد (حبیبی و آفریدی، ۱۴۰۱).

جنبه نوآوری پژوهش این است که با توجه به دیدگاه‌های جامعه‌شناسانه که نظارت اجتماعی را با دو رویکرد مادی و محسوس و یا منفعل و محکوم به هماهنگی و انطباق با شرایط جامعه دانسته‌اند، در پی شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های مربوط به نظارت اجتماعی در اسلام با استناد به قرآن کریم است. در این راستا دو سؤال پژوهشی زیر ارائه شد:

- ۱) ابعاد نظارت اجتماعی با استناد به قرآن کریم کدامند؟
- ۲) رتبه‌بندی ابعاد نظارت اجتماعی مستخرج از آیات قرآن با در نظر گرفتن شاخص تحقق حکمرانی مردم‌پایه چگونه است؟

۲- چارچوب نظری

۲-۱) حکمرانی

حکمرانی در فرهنگ لغت آبادیس به معنی امارت، ریاست، فرماندهی و فرمانروایی و در فرهنگ دهخدا به معنی عمل و شغل حکمران، فرماندهی و حکومت آمده است. حکمرانی روش‌های فردی و نهادی، عمومی و خصوصی است که امور مشترک مردم را اداره می‌کند. حکمرانی فرآیندی پیوسته برای همساز نمودن منافع متضاد یا متنوع و اقدام همکاری‌جویانه است (نقیبی‌مفرد و شریفی طرازکوهی، ۱۳۸۹).

عده‌ای حکمرانی را هدایت و راهنمایی کردن و شامل ساختارسازی، تبیین سیاست‌ها، حکم کردن، تدوین قوانین و نهادسازی می‌دانند که در چهار حوزه فلسفه حکمرانی، فقه حکمرانی، اخلاق حکمرانی و علم حکمرانی قابل طرح است (خسروپناه، ۱۴۰۰).

حکمرانی مفهومی فراتر از حکومت است. حکومت بر نقش مقامات سیاسی در حفظ نظم و اعمال قدرت اجرایی در حوزه مشخصی دلالت دارد ولی حکمرانی شامل پاسخ‌گویی و حساب‌پس‌دهی، مشروعیت و شفافیت است (امام‌جمعه‌زاده و همکاران، ۱۳۹۵). حکمرانی شامل تمام فرآیندهای حکومت کردن است، اعم از این که متولی آن دولت، بازار، شبکه یا هر چیز دیگری باشد و حیطه آن نیز شامل یک خانواده، سازمان یا سرزمین می‌شود (بویر^۱، ۲۰۱۲، ترجمه سلیمی و کریمی‌پور، ۱۳۹۸).

حکمرانی فرایند قاعده‌گذاری، اجرای قواعد، بررسی، نظارت و کاربست بازخوردها با اعمال قدرت مشروع برای دستیابی به هدف مشترک کنشگران و ذینفعان است. دستیابی به ارزش‌ها، رضایت‌مندی، عدالت‌گستری، مهار فساد، اثربخشی، یکپارچگی و امثال آن از نتایج نظارت اجتماعی مؤثر هستند (مدرسه عالی حکمرانی شهید بهشتی، ۱۴۰۳).

۲-۲) حکمرانی مردم‌پایه

حکمرانی مردمی بر اساس تعریفی که توسط لی و همکاران^۲ (۲۰۲۱) ارائه شده است، جریانی از مشارکت فعال شهروندان در همه حوزه‌های عمومی و حاکمیتی است (یونسین، ۱۴۰۳). حکمرانی مردم‌پایه شامل مشارکت مردم در فرایندهای مختلف برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری، اجرا و ارزیابی پروژه‌ها و سیاست‌های دولت است. این سیستم دارای فوایدی مانند افزایش اعتماد مردم به دولت، افزایش کارایی و اثربخشی پروژه‌ها و سیاست‌ها، کاهش فساد و بالاخره تحقق اهداف مرتبط با توسعه پایدار است (عابدینی، ۱۴۰۲).

۲-۳) نظارت

^۱-Bevir

^۲-Lee, et al

در لغتنامه دهخدا (۱۳۸۵)، نظارت به معنای نگریستن، حکومت، چشم بصر، دیده، فکر، اندیشه، تفکر آمده شده است. نظارت بررسی میزان تطابق عملکرد اشخاص با هنجارها، بایسته‌ها، قوانین و مقررات است (اخوان‌کازمی، ۱۳۹۱). نظارت یکی از مفاهیم حقوق عمومی است که از ریشه نظر به معنای نگاه توأم با اعتبار و تأمل آمده است (عمیدزنجانی، ۱۳۸۹).

نظارت در حقوق اساسی، بررسی و ممیزی امور انجام شده یا در حین اجرا و انطباق آنها با تصمیمات و قوانین و مقررات برای جلوگیری از انحراف است (قاضی، ۱۳۸۳). در مفهوم حقوقی، نظارت یعنی بازرسی، سنجش و ارزیابی اقدامات مجریان است و ناظر کسی است که به چنین بازرسی، ارزیابی و سنجشی می‌پردازد (عمیدزنجانی، ۱۳۸۹).

نظارت مقایسه باید‌ها و هست‌ها و کمک برای نیل به هدف است (ایزدهی، ۱۳۹۱). به لحاظ تاریخی، نظارت عمری به درازای عمر بشر دارد به طوری که هخامنشیان، تفتیش و نظارت را جزء مشاغل اداری به شمار می‌آوردند (پیرنیا، ۱۳۸۹). با ظهور اسلام، نظارت به عنوان یکی از سنن ثابت الهی معرفی شد که از نیات و وجدان فرد تا رسیدگی به اعمال او در آخرت را شامل می‌شود (عمید زنجانی، ۱۳۸۹).

۲-۴) نظارت اجتماعی

نظارت اجتماعی ابزار و روش‌هایی برای وادار کردن فرد به انطباق او با انتظارات گروه معین یا کل جامعه است (کوهن^۱، ۱۹۳۸، ترجمه توسلی و فاضل، ۱۴۰۲). درس‌لر و ویلیس^۲ (۱۹۹۲) نظارت اجتماعی را نیرویی برای تشویق افراد به رفتار منطبق با فرهنگ

۱ - Kohen

۲ - Dressler, David & Willis, William

جامعه دانستند و ابراز داشتند که نظارت اجتماعی نیرویی است برای جلوگیری از تمایل افراد به کارهایی که واکنش ناخوشایند اعضای جامعه را به دنبال دارند. آلن بیرو^۱ (۱۹۹۸) معتقد است که نظارت اجتماعی مجموع وسایل و شیوه‌هایی است که گروه یا یک واحد، اعضای خود را به پذیرش رفتارها، هنجارها و حتی آداب و رسوم منطبق با آنچه گروه مطلوب تلقی می‌کند، سوق می‌دهد.

نظارت اجتماعی در معنای وسیع خود، هرگونه تأثیری است که جامعه بر افراد می‌گذارد. جامعه‌شناسان آمریکایی تحت عنوان نظارت اجتماع به مفهوم نیروهایی که در گروه، رسم، باور، عقیده عمومی و تابو وجود داشته و افراد را از انحراف بازمی‌دارند و به آنها جهت می‌دهند، اشاره کردند (سلیگمن^۲، ۲۰۱۵).

بیشتر جامعه‌شناسان در تعریف نظارت اجتماعی ابزار و اهداف آن را مطرح کرده و عناصری مانند قوانین، ارزش‌ها، ثبات، همنوایی و رعایت هنجارهای مطلوب را به عنوان اهداف نظارت مطرح کردند. آلن بیرو^۳ (۱۹۹۸) معتقد است که نظارت اجتماعی مجموع وسایل و شیوه‌هایی است که با استفاده از آنها، رفتار افراد شکل داده می‌شود. آبرکرامبی و همکاران^۴ (۱۹۸۲) ابراز داشتند که پارسونز^۵ (۱۹۷۰) نظارت اجتماعی را فراگردی برای مقابله با رفتار منحرف و ایجاد و حفظ ثبات اجتماعی دانسته است.

۱ - Alain, Birou

۲ - Seligman

۳ - Alain, Birou

۴ - Abercrombie et al

۵ - Parsons

امیرکاوه (۱۳۸۸) در تحلیل دیدگاه‌های جامعه‌شناسانه نظارت اجتماعی ابراز داشت که پنج اصل اساسی در این تعاریف نمایان است. نخست آنکه پیش‌نیاز نظارت اجتماعی معین بودن هنجارها، قواعد و آداب و رسوم جامعه است. دوم آنکه نظارت اجتماعی در مقام مقابله با منحرفان و کسانی است که هنجارها و آداب و رسوم مطلوب را رعایت نمی‌کنند. سوم اینکه نظارت اجتماعی جریانی فردی و شخصی نیست، بلکه به فرایند کنترل جمعی نظر دارد. چهارم اینکه ثبات جامعه در گرو نظارت اجتماعی است و بالأخره پنجمین اصل آن است که نظارت اجتماعی تا آنجا ادامه می‌یابد که منحرفان را از عمل خود بازدارد. درس‌ر و ویلیس (۱۹۹۲) نظارت اجتماعی را نیرویی دانستند که فرد را تشویق می‌کند تا منطبق با فرهنگ پذیرفته شده رفتار کند.

هر فرد از خلال فرآیند اجتماعی می‌آموزد که در موقعیت‌های مختلف، چه رفتاری مناسب و چه رفتاری نامناسب است. در حقیقت، نظارت اجتماعی دنباله فرآیند اجتماعی شدن و ابزارهایی برای وادار کردن فرد به انطباق او با انتظارات گروه معین یا کل جامعه است (کوهن^۱، ۱۹۳۸، ترجمه توسلی و فاضل، ۱۴۰۲).

نظارت اجتماعی دینی، فرایندی در جلوگیری از ناهنجاری‌ها است (امیرکاوه، ۱۳۹۳). نظارت اجتماعی در اسلام تنها در دایره حقوق مطرح نیست؛ بلکه مسائل اخلاقی را نیز در برمی‌گیرد. چهار عنصر اصلی نظارت اجتماعی در جامعه اسلامی شامل حاکم اسلامی، نهادهای نظارتی و قضایی، خانواده و افراد با ایمان هستند (امیرکاوه، ۱۳۸۹).

۱ - Kohen

فولادی و معارفی (۱۴۰۰) ابراز داشتند که در اسلام، نظارتی فراگیر و جامع مطرح است که در آن، کارگزاران و مدیران جامعه و عموم افراد جامعه، مسئول و پاسخگو هستند. در این پژوهش، حکمرانی جریان و فرآیند مستمری از تعامل سه گروه اصلی (حکومت، بخش خصوصی و جامعه مدنی) است که مشخص می‌سازد تصمیمات با توجه به روابط پیچیده بین این بازیگران با رعایت اولویت‌ها و سلاقی متفاوت آنها اتخاذ می‌گردد. منظور از حکومت مردم‌پایه الگویی برای حضور مستمر مردم در اداره امور جامعه است که بر مبنای مستندات گام دوم انقلاب و منطبق با دین مبین اسلام در راستای منویات مقام معظم رهبری مدظله‌العالی به مفهوم ارتباط و اتصال مستمر بین مردم و حکومت مطرح شده است. در همین راستا به فرامین مقام معظم رهبری مدظله‌العالی اشاره می‌شود که در دیدار کارگزاران نظام (۱۳۷۶) بر لزوم توجه به قرآن و مضامین دینی و سیره اهل بیت علیهم‌السلام تأکید دارد و آنها را مظهر ولایت اسلام و مصداق کامل دانسته که برای مردم مشخص شده و در هیچ برهه‌ای از زمان ارتباط، انسجام و اتصال آنها با مردم خالی نبوده است. همچنین در دیدار مردم آذربایجان شرقی (۱۳۹۳) فرمودند: از اول انقلاب تا امروز هر وقتی هر کاری را محول به مردم کردیم، آن کار پیش رفته است. هر کاری را انحصاری در اختیار مسئولان و رؤسا و مانند این‌ها قرار دادیم، کار متوقف مانده است. در این پژوهش، منظور از نظارت همان فرآیند ارزیابی و کنترل عملکرد مجریان مختلف اعم از مدیران، سازمان‌ها و افراد جامعه در راستای تحقق اهداف حکومت اسلامی در جامعه است و نظارت اجتماعی به معنای ابزار و روش‌هایی برای ارزیابی عملکرد کنشگران در جامعه

است که با استناد به آیات قرآن کریم در راستای حضور و نقش آفرینی مردم در حکومت مناسب هستند.

۳- بحث و بررسی

در بخش کیفی، ضمن مروری بر قرآن کریم، ۳۲ کد شناسایی شد.

جدول (۱): کدهای استخراج شده (مضامین پایه)

ردیف	شرح	منبع	عنوان کد/مضمون
۱	... و هیچ کاری انجام نمی‌دهید، مگر آن که ما گواه و شاهد شمایم...	آیه ۶۱ یونس	نظارت الهی
۲	و باید از شما گروهی باشند که مردم را به سوی خیر [اتحاد، اتفاق، الفت، مواسات و درستی] دعوت و...ینانند که یقیناً رستگارند.	آیه ۱۰۴ آل عمران	بازرسان مورد تأیید، امر به معروف
۳	سپس شما را بعد از آنان در زمین جانشین قرار دادیم تا [بر پایه سنت آزمایش] بنگریم، چگونه عمل می‌کنید؟	آیه ۱۴ سوره یونس	مسئولیت توأم با نظارت
۴	[روز قیامت] از کسانی که پیامبران به سویشان فرستاده شده و از شخص پیامبران به طور یقین پرسش خواهیم کرد.	آیه ۶ سوره اعراف	پاسخ‌گویی نسبت اعمال و کردار
۵	شما را امتی میانه قرار دادیم تا [در ایمان، عمل، درستی و راستی] بر مردم گواه باشید و پیامبر هم گواه بر شما باشد.	آیه ۱۴۳ بقره ۳	نظارت مردمی
۶	[یادکن] دو فرشته‌ای را که همواره از ناحیه خیر و از ناحیه شر، ملازم انسان هستند و همه اعمالش را دریافت کرده و ضبط می‌کنند.	آیه ۱۷ ق	ناظران توانمند
۷	ای فرزندانم، خدا اعمال بد و خوب خلق را (در محاسبه) می‌آورد...	آیه ۱۶ لقمان	لزوم ارزیابی دقیق
۸	... هر که از حدود الهی تجاوز کند او را عذابی دردناک خواهد بود.	آیه ۹۴ مائده	مجازات متخلفان
۹	مگر کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند و یکدیگر را به حق توصیه نموده و به شکیبایی سفارش کرده‌اند.	آیه ۳ عصر	داشتن شرایط ناظر
۱۰	سخنی بر زبان نیاورد جز آن که همان دم فرشته‌ای مراقب و آماده است.	آیه ۱۸ ق	گزارش‌گیری مستمر
۱۱	... زبان و دست و پای ایشان بر اعمال (ناشایسته) آنها گواهی دهد.	آیه ۲۴ نور	تنوع ناظران
۱۲	... گوش و چشم‌ها و پوست بدن‌هایشان بر گناه آنها گواهی دهند.	آیه ۲۰ فصلت	تذکر مستمر
۱۳	روزی که هر شخصی هر کار نیکو کرده همه را پیش روی خود حاضر بیند...	آیه ۳۰ آل عمران	مسئولیت عمومی به جامعه و محیط

۱۴	و چون او را (به نصیحت) گویند: از خدا بترس، خودپسندی او را به بدکاری برانگیزد (و پند نشنود)....	آیه ۲۰۶ بقره	لزوم تقوا در بین مدیران
۱۵	و مردان و زنان مؤمن همه یاور و دوستدار یکدیگرند، خلق را به کار نیکو وادار و از کار زشت منع می‌کنند...	آیه ۷۱ توبه	ناظران مردمی
۱۶	شما (مسلمانان حقیقی) نیکوترین امتی هستید که پدیدار گشته‌اید (برای اصلاح بشر، که مردم را) به نیکوکاری امر می‌کنید...	آیه ۱۱۰ آل عمران	عمومیت
۱۷	چگونه شما مردم را به نیکوکاری دستور می‌دهید و خود را فراموش می‌کنید و حال آنکه کتاب خدا را می‌خوانید، چرا اندیشه نمی‌کنید؟	آیه ۴۴ بقره	عمل‌گرایی
۱۸	ای اهل ایمان، فرمان خدا و رسول و فرمانداران (از طرف خدا و رسول) که از خود شما هستند اطاعت کنید....	آیه ۵۹ نساء	نظارت مدیران بر مردم
۱۹	 لیکن اکثر مردم آگاه نیستند.	۱۸۷ اعراف	لزوم اطلاع‌رسانی
۲۰	و بگو که هر عمل کنید خدا آن عمل را می‌بیند و هم رسول و مؤمنان بر آن آگاه می‌شوند...	آیه ۱۰۵ توبه	ایمان به نظارت خدا، رسول و مردم
۲۱	.. هیچ شخصی نیست جز آنکه او را مراقب و نگهبانی هست.	آیه ۴ طارق	حتمی بودن نظارت
۲۲	و چون هر چه به آنها تذکر داده شد در آن غفلت ورزیدند.... و ستمکاری کردند به کفر فسقشان به عذابی سخت گرفتار کردیم.	آیه ۱۶۵ اعراف	عقوبت افراد بی‌تفاوت
۲۳	و آنان که امانت و عهد و پیمانشان را رعایت کنند.	آیه ۳۲ معارج	امانتداری مسئولان

کدها با مشارکت دو نفر از محققان و پس از ارزیابی پایایی و روایی با هم مقایسه و به

لحاظ شباهت در قالب مضامین سازمان‌دهنده و سپس مضامین فراگیر دسته‌بندی شدند.

جدول (۲). مضامین نهایی پژوهش

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه
نظارت مردم بر همدیگر	عمومیت	نظارت وظیفه عمومی است، مسئولیت عمومی نسبت به جامعه و محیط، تنوع ناظران، امت میانه، همگانی بودن امر به معروف و نهی از منکر
	حتمی بودن نظارت	الزام به نظارت، برخورد با افراد بی‌تفاوت و عاقبت بد برای آنها
	منشأ دینی داشتن	ایمان به نظارت خداوند و رسول و مردم، ایمان به رسیدگی به اعمال، ایمان به نظارت وجدان، ایمان به نظارت اندام و جوارح، ایمان به نظارت ملائکه
نظارت مسئولان بر همدیگر	استمرار نظارت	نظارت بر تمام فرایندهای کاری، درس گرفتن از شیوه‌های نظارت الهی بر کردار و گفتار مردم و مسئولان مبنی بر همیشگی و همه‌جانبه بودن، عمل‌گرایی

انتخاب ناظران توانمند	باور به نظارت و مورد نظارت واقع شدن، مجازات متخلفان، بازرسان مورد تأیید نظام، ناظران توانمند و دارای شرایط خاص، لزوم تقوا در بین مدیران و ناظران
	پاسخ‌گویی به اعمال، پذیرش مسئولیت توأم با نظارت، ثبت و ضبط و گزارش
نظارت مسئولان	لزوم ارزیابی دقیق، انتخاب ناظران توانمند و آگاه و باتقوا، امانتداری
بر مردم	پیگیری گزارش‌گیری مستمر، تذکر مستمر
نظارت مردم بر	مطالبه‌گری لزوم اطلاع‌رسانی به مردم، آموزش مردم
مسئولان	انتخاب افراد توانمند به عنوان ناظران مردمی، نهادسازی برای نظارت مردم
	نهاد مردمی

برای رتبه‌بندی و بررسی میزان انطباق مضامین با محور حکومت مردم‌پایه به استناد ۷ شاخصه مردم‌سالاری از دیدگاه امام خمینی (ره) به نقل از مطالعه قریبی (۱۳۹۹) تحت عناوین اسلامیت به مثابه حد اعلاء و نماد ماهیت جمهوری اسلامی، حفظ حقوق مردم، آزادی، مشارکت، اهمیت رأی ملت، قانون‌گرایی و بالأخره مسئولان خدمتگذار به مقایسه نتایج پرداخته شد. برای هر مضمون نمره‌ای از ۱ تا ۵ در نظر گرفته شد. بالاترین نمره برای هر مضمون ۳۵ و کمترین نمره برابر ۵ است و لذا مضامینی که نمره بالاتر از ۲۱ را اخذ نمودند به مرحله بعدی وارد شدند. در روش دیمتل برای تعیین میزان تأثیر از نمرات صفر تا چهار استفاده شد که نمره صفر به معنای بی‌تأثیر بودن و عدد چهار به معنای تأثیر بسیار زیاد تلقی گردید.

جدول (۳): ماتریس ارزیابی مضامین سازمان‌دهنده بر مبنای شاخصه‌های حکمرانی مردم‌سالارانه

مضامین	اسلامیت	منافع	آزادی	مشارکت	رأی	قانون	خدمت	جمع
عمومیت	۵	۴	۳	۴	۳	۴	۴	۲۷
حتمیت	۵	۵	۵	۵	۴	۳	۳	۳۰
منشأ دینی	۵	۵	۵	۵	۳	۳	۲	۲۸
استمرار	۵	۳	۴	۵	۴	۵	۳	۲۹
توانمندی	۵	۴	۳	۳	۴	۴	۳	۲۶
پاسخ‌گویی	۵	۴	۴	۳	۳	۳	۴	۲۶
تعهد	۵	۴	۳	۳	۳	۴	۴	۲۶
پیگیری	۵	۵	۴	۳	۳	۴	۴	۲۸
مطالبه‌گری	۵	۴	۴	۳	۳	۳	۵	۲۷

۳۲	۵	۳	۵	۵	۵	۵	۴	۵	مردمی
----	---	---	---	---	---	---	---	---	-------

جدول (۴): ماتریس ارزیابی مضامین فراگیر بر مبنای شاخصه‌های حکمرانی مردم‌سالارانه

جمع	خدمت	قانون	رأی	مشارکت	آزادی	منافع	اسلامیت	مضامین
۳۰	۳	۳	۴	۵	۵	۵	۵	نظارت مردم بر همدیگر
۲۵	۳	۴	۳	۳	۳	۴	۵	نظارت مسئولان بر همدیگر
۲۹	۳	۲	۴	۵	۵	۵	۵	نظارت مسئولان بر مردم
۲۶	۳	۴	۳	۴	۳	۴	۵	نظارت مردم بر مسئولان

جدول (۵): رتبه‌بندی نهایی مضامین سازمان‌دهنده با استفاده از نرم‌افزار دیمتل

رتبه	مضمون	مجموع سطری (D)	مجموع ستونی (R)	D+R	D-R
۱	منشأ دینی داشتن	۳/۴۹	۰/۹۵	۴/۴۴	۲/۵۴
۲	عمومیت داشتن	۲/۷۴	۲/۹۸	۵/۷۲	-۰/۲۴
۳	نظارت متعهدانه	۲/۶۵	۲/۶۲	۵/۲۷	-۰/۰۳
۴	استمرار نظارت	۲/۶۱	۲/۶۵	۵/۲۶	-۰/۰۴
۵	نهاد مردمی	۲/۵۲	۲/۶۳	۵/۱۶	-۰/۱۱
۶	حتمی بودن نظارت	۲/۴۷	۲/۸۹	۵/۳۶	-۰/۴۲
۷	پیگیری نتایج نظارت	۲/۴۶	۲/۷۲	۵/۱۸	-۰/۲۶
۸	پاسخ‌گویی	۲/۴۱	۲/۸۸	۵/۲۹	-۰/۴۷
۹	انتخاب ناظران توانمند	۲/۴۰	۲/۷۸	۵/۱۸	-۰/۳۸
۱۰	مطالبه‌گری	۲/۱۳	۲/۷۸	۴/۹۱	-۰/۶۴

جدول (۶): رتبه‌بندی نهایی مضامین فراگیر با استفاده از نرم‌افزار دیمتل

رتبه	مضمون	مجموع سطری (D)	مجموع ستونی (R)	D+R	D-R
۱	نظارت مردم بر همدیگر	۱۱/۹۷	۱۱/۳۳	۲۳/۳۰	۰/۶۴
۲	نظارت مسئولان بر همدیگر	۱۱/۳۵	۱۰/۹۰	۲۲/۲۵	۰/۴۵
۳	نظارت مردم بر مسئولان	۱۱/۱۰	۱۱/۱۱	۲۲/۲۱	-۰/۰۱
۴	نظارت مسئولان بر مردم	۱۰/۴۶	۱۱/۵۵	۲۲/۰۲	-۱/۰۹

تأثیرگذاری عامل منشأ دینی نظارت از سایر عوامل بیشتر است و عمومیت داشتن، نظارت متعهدانه، استمرار نظارت، ایجاد نهاد مردمی شناخته شده برای نظارت، الزام به نظارت،

پیگیری نتایج نظارت، پاسخ‌گویی، انتخاب ناظران توانمند و بالأخره استقرار رویکردی برای مطالبه‌گری نیز در رتبه دوم تا دهم قرار دارند. تأثیرپذیری عامل عمومیت داشتن نظارت از مابقی عوامل بیشتر است و حتمی بودن نظارت اجتماعی در رتبه بعدی قرار دارد و بالأخره برخورداری از منشأ دینی به لحاظ تأثیرپذیری از مابقی عوامل کمتر تأثیر می‌پذیرد. به لحاظ میزان تأثیر و تأثر نیز، عمومیت داشتن دارای تعامل بیشتری با سایر عوامل است. از جهت قدرت تأثیرگذاری، تنها یک عامل یعنی منشأ دینی داشتن، متغیر علت محسوب می‌گردد و مابقی مضامین، معلول محسوب می‌شوند. در سطح مضامین فراگیر رتبه اول به نظارت مردم بر همدیگر اختصاص یافت.

۴- نتیجه‌گیری و کاربرست

دو سؤال پژوهشی به شرح زیر ارائه شد که نتایج مربوطه ارائه می‌شود:

سؤال اول) ابعاد نظارت اجتماعی با استناد به قرآن کریم کدامند؟

در پاسخ به این سؤال، ضمن مطالعه کتابخانه‌ای و دستیابی به آیات مربوط به نظارت اجتماعی از روش تحلیل مضمون استفاده شد. تعداد ۳۲ مضمون پایه یا کد در قالب ۱۰ مضمون سازمان‌دهنده و ۴ مضمون فراگیر دسته‌بندی شد. ۴ نوع نظارت اجتماعی (نظارت مردم بر مردم، نظارت مردم بر مسئولان، نظارت مسئولان بر همدیگر و نظارت مسئولان بر مردم) شناسایی و ۱۰ مضمون سازمان‌دهنده (عمومیت، حتمی بودن نظارت، منشأ دینی داشتن، استمرار نظارت، انتخاب ناظران توانمند، پاسخ‌گویی، نظارت متعهدانه، پیگیری، مطالبه‌گری، برخورداری از نهاد مردمی برای نظارت) ارائه شد. در این مرحله میزان ضریب پایایی برابر ۰/۷۸ ارزیابی شد که حاکی از ضریب پایایی قابل قبول است.

سؤال دوم) رتبه‌بندی ابعاد نظارت اجتماعی مستخرج از قرآن کریم با در نظر گرفتن

شاخص تحقق حکمرانی مردم‌پایه چگونه است؟

برای پاسخ به این سؤال در گام اول بر اساس ۷ شاخص مطرح‌شده توسط امام خمینی (ره) مبنی بر مردم‌سالاری دینی به مقایسه کیفی مضامین پرداخته شد. همه مضامین به مرحله بعدی وارد شدند. برای رتبه‌بندی نهایی، گروه خبره در قالب یک جلسه مشترک خبرگی، میزان تأثیرگذاری هر بعد بر ابعاد دیگر را در قالب یک ماتریس متقاطع بر اساس نمره‌ها از صفر به معنای بی‌تأثیر تا چهار به معنای دارای تأثیر زیاد ارزیابی نمودند. تأثیرگذاری منشأ دینی داشتن نظارت اجتماعی از سایر عوامل بیشتر است و عمومیت داشتن، نظارت متعهدانه، استمرار نظارت، ایجاد نهاد مردمی شناخته شده برای نظارت، الزام به نظارت، پیگیری نتایج نظارت، پاسخ‌گویی و پذیرش مسئولیت، انتخاب ناظران توانمند و بالأخره استقرار رویکردی برای مطالبه‌گری مردم نیز در رتبه دوم تا دهم قرار دارند. در سطح مضامین فراگیر نیز رتبه اول به نظارت مردم بر همدیگر اختصاص یافت و نظارت مسئولان بر هم، نظارت مردم بر مسئولان و بالأخره نظارت مسئولان بر مردم در رتبه‌های دوم تا چهارم قرار گرفتند. نتایج پژوهش به لحاظ تأکید بر نظارت مردم بر مردم و مسئولان و همچنین نظارت مسئولان بر مسئولان و مردم نتایج پژوهش سلطانی و سلطانی (۱۴۰۱) را تأیید نموده و به لحاظ نقش نظارت اجتماعی در گسترش مشارکت مردمی با پژوهش‌های زمان‌پور (۱۴۰۲) و فولادی و معارفی (۱۴۰۰) و به لحاظ نقش عوامل دینی با پژوهش عمرانی و زارع‌شحنه (۱۳۹۹) همخوانی دارد. به لحاظ تأکید بر حضور خداوند به عنوان ناظر به اعمال مردم و تأکید بر ابعاد دینی برای هدایت و راهنمایی افراد جامعه

در راستای نظارت اجتماعی با پژوهش‌های برادران (۱۳۹۴) و امیرکاوه (۱۳۹۳) همخوانی دارد.

با توجه به نقش‌آفرینی دین و وجدان و مسئولیت اجتماعی که جنبه‌های درونی و عمیق نظارت اجتماعی را نشان می‌دهند، پیشنهاد می‌شود که برای سرعت بخشیدن به تحقق اهداف حکومت مردم‌پایه، آموزش و آگاهی‌بخشی به اقشار جامعه در این خصوص بیشتر مورد توجه واقع شود و برای همگان تبیین گردد که حکومت مردم‌پایه‌ای که در گام دوم انقلاب و شرایط کنونی مورد تأکید مقام معظم رهبری، مدظله‌العالی است، مبتنی بر مبانی دینی و فرامین معصومین علیهم‌السلام است. پیشنهاد دیگر آن است که به توجه به نقش دین و تأکیدات مقرر آن بر نظارت اجتماعی به تبیین راهکارهای دینی، قانونی، حاکمیتی و مسئولیت‌پذیرانه برای نظارت و کاربست نتایج فعالیت ناظران پرداخته شود. نظام پیشنهادی مردمی و سازوکار ارتباط مردم با مسئولان نیز با جدیت بیشتری در قالب مقررات سازمانی و نهادی و مبتنی بر گام دوم انقلاب، سند تحول اداری و برنامه‌های توسعه پیگیری شود و در این خصوص، نقاط قوت و ضعف نیز ارزیابی شوند.

فهرست الفبایی منابع و مآخذ

قرآن کریم

- آبرکرومبی، نیکولاس و ترنر، برایان و هیل، استفن (۱۹۸۲). *فرهنگ جامعه‌شناسی*. ترجمه حسن پویان (۱۳۷۰)، چاپ دوم، تهران: انتشارات چاپخش.
- اخوان‌کاظمی، بهرام (۱۳۹۱). *نظارت در نظام اسلامی*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- امام‌جمعه‌زاده، سیدجواد و شهرام‌نیا، امیرمسعود و صفریانی، روح‌الله (۱۳۹۵). *الگوی حکمرانی خوب: جامعه همکار و دولت کارآمد. فصلنامه تخصصی علوم سیاسی*، سال دوازدهم، شماره ۳۶، ص ۴۰-۷.
- امیرکاوه، سعید (۱۳۸۸). *نظارت اجتماعی. فصلنامه معرفت*، شماره ۲۱، ص ۴۹-۴۲.
- امیرکاوه، سعید (۱۳۸۹). *پیش‌فرض‌ها و اصول کلی نظارت. فصلنامه معرفت*، شماره ۳۰، ص ۶۰-۵۶.
- امیرکاوه، سعید (۱۳۹۳). *نظارت اجتماعی در اسلام. حقوق اسلامی*، سال ۷، شماره ۲، ص ۳۴-۹.
- ایزدهی، سیدسجاد (۱۳۹۱). *مبانی فقهی نظارت بر قدرت از دیدگاه امام خمینی (ره)*. تهران: نشر عروج.
- برادران، محمد (۱۳۹۴). *نظارت اجتماعی در استمرار تمدن اسلامی*. کوثر، شماره ۵۵، ص ۱۳۰-۱۱۷.
- بویر، مارک (۲۰۱۲). *حکمرانی؛ درآمدی بسیار کوتاه*. ترجمه غلام‌رضا سلیمی و داوود کریمی‌پور (۱۳۹۸)، تهران: دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.
- بیرو، آلن (۱۹۹۸). *فرهنگ علوم اجتماعی*. ترجمه باقر ساروخانی (۱۳۸۰)، چاپ چهارم، تهران: کیهان.
- پیرنیا، حسن (۱۳۸۹). *تاریخ باستان*. تهران: انتشارات راستی نو.
- توسلی، غلامعباس (۱۳۸۷). *نظریه‌های جامعه‌شناسی*. تهران: انتشارات سمت.
- حبیبی، آرش (۱۴۰۰). *روش پژوهش پیشرفته*. تهران: نارون دانش.
- حبیبی، آرش؛ آفریدی، صنم. (۱۴۰۱). *تصمیم‌گیری چندشاخصه*، تهران: انتشارات نارون.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۳). *بیانات در دیدار مردم استان آذربایجان شرقی*، ۱۳۹۳/۱۱/۲۹.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۶). *بیانات در دیدار کارگزاران نظام*، ۱۳۷۶/۰۲/۰۶.
- خسروپناه، عبدالحسین (۱۴۰۰). *بیانات درس خارج حکمت و فقهات حکمرانی*.
- درسلر، دیوید؛ ویلیس، ویلیام (۱۹۹۲). *جامعه‌شناسی: بررسی تعامل انسان‌ها*. ترجمه مهرداد هوشمند و غلامرضا رشیدی (۱۳۸۸)، چاپ اول، تهران: انتشارات اطلاعات.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۸۵). *لغتنامه دهخدا*. جلد ۴۱، تهران: دانشگاه تهران.

- ریبی، سینا و سیاوشی، مهدی (۱۴۰۱). صورت‌بندی مفهومی حلقه‌های میانی مبتنی بر تجربه جمهوری اسلامی ایران. *مطالعات دولت‌پژوهی در جمهوری اسلامی ایران*، سال هشتم، شماره ۴، ص ۱۷۸-۱۳۳.
- زمان‌پور، غلامرضا (۱۴۰۲). نگاه به کنترل اجتماعی در ایران. *مطالعات حقوق*، شماره ۳۲، ص ۶۵-۷۰.
- سلطانی، محمد و سلطانی، مهدی (۱۴۰۱). کنترل اجتماعی سازمانی از دیدگاه قرآن کریم. *فصلنامه علمی راهبرد اجتماعی فرهنگی*، دوره یازدهم، شماره ۳، ص ۲۵۴-۲۲۹.
- عابدینی، وحید (۱۴۰۲). حکمرانی مشارکتی: کاتالیزوری برای تصمیم‌گیری مؤثر و افزایش مشارکت مردمی. به نقل از سایت دینا به آدرس: <https://dinatt.ir>. تاریخ بازدید: ۵ خردادماه ۱۴۰۴.
- عمرانی، سلمان و زارع‌شهنه، حامد (۱۳۹۹). نظارت اجتماعی در هیأت‌های مذهبی و نقش آن در پیشگیری از جرم. *آموزه‌های حقوقی گواه*، شماره ۱۰، ص ۲۷۹ تا ۲۵۵.
- عمید زنجانی، عباس‌علی (۱۳۸۹). *نظارت بر اعمال حکومت و عدالت اداری*. تهران: دانشگاه تهران.
- فولادی، حفیظ‌الله و معارفی، غلام‌رضا (۱۴۰۰). نظارت اجتماعی در نهج‌البلاغه: مبانی، مصادیق. *فصلنامه اسلام و مطالعات پژوهشی*، دوره نهم، شماره ۳، پیاپی ۳۵، ص ۱۰۷-۸۳.
- قاضی، سیدابوالفضل (۱۳۸۳). *بایسته‌های حقوق اساسی*. چاپ سوم، تهران: انتشارات میزان.
- قربی، سیدمحمدجواد (۱۳۹۹). *شاخصه‌های مردم‌سالاری دینی در نظام جمهوری اسلامی از منظر امام خمینی (ره)*، تهران: پایگاه مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- کوهن، بروس (۱۹۳۸). *مبانی جامعه‌شناسی*. ترجمه غلامعباس توسلی و رضا فاضل (۱۴۰۲)، چاپ سی و هفتم، تهران: انتشارات سمت.
- مدرسه عالی حکمرانی شهید بهشتی (۱۴۰۳). *تعاریف و مفاهیم حکمرانی*. به نقل از سایت <https://governanceschool.ir>. تاریخ بازدید: ۴ خردادماه ۱۴۰۴.
- مطلبی و رکانی، ابوطالب و عسکری سیار، مجید (۱۴۰۰). بررسی حکمرانی مردم پایه با تکیه بر تجارب موفق پس از انقلاب شکوهمند اسلامی. سومین همایش ملی حکمرانی متعالی.
- نقیبی‌مفرد، حسام و شریفی طرازکوهی، حسین (۱۳۸۹). *حکمرانی مطلوب در پرتو جهانی شدن حقوق بشر*. چاپ اول، تهران: پژوهشکده حقوقی شهر دانش.
- یونسین، یونس (۱۴۰۳). *عدالت جغرافیایی و آمایش سرزمین بر مبنای نقشه جغرافیایی نوستالژیایی ایرانیان*. چهارمین همایش ملی و دومین همایش بین‌المللی و اولین همایش استانی حکمرانی متعالی
- Attride-Stirling, Jeniffer. (۲۰۰۱). *Thematic networks: an analytic tool for qualitative research*. SAGE Publications.

Social Monitoring Dimensions Based on Quranic Verses and Their Ranking in the Realization of People-Based Governance

Ali Mir^۱

Assistant Professor of Department of Commercial Management, Khor. C., Islamic Azad University, Khorramabad, Iran

Mahmoud Yousofvand

Assistant Professor, Department of Judicial Jurisprudence, Al-Mustafa Al-Alamiyah University, Qom, Iran

Date of Receipt: ۰۱/۰۷/۲۰۲۰

Date of Acceptance: ۱۱/۰۸/۲۰۲۰

Abstract

The aim of this research is to explain the dimensions of social monitoring based on the verses of the Holy Quran in order to help realize people-based governance, which is considered to be of an applied type in terms of purpose, descriptive-analytical in terms of implementation method, and a combination of qualitative and quantitative in terms of analysis method. In the qualitative part, the content analysis method was used, and in the quantitative part, with the participation of six members of the university faculty members and clerics, the results were ranked using the structural equation and DEMETEL methods. The research question was: "What are the dimensions of social monitoring in the Quran and how are they ranked for the realization of people-based governance?"

The final results of the research show that social monitoring includes four types of people's monitoring of people, people's monitoring of officials, officials' monitoring of each other, and officials' monitoring of people. In total, in order of influence, it includes ۱۰ organizing themes with the titles of having a religious origin, being general, committed monitoring, continuity of monitoring, creating a recognized public institution for monitoring, requiring monitoring, following up on monitoring results, accountability and accepting responsibility, selecting capable monitors, and finally establishing an approach for people's demands. At the level of comprehensive themes, the first rank was assigned to people's monitoring of each other.

Keywords: Monitoring, People's Monitoring, Social Monitoring, People-Based Governance

^۱-Corresponding Author: ali.mir@iau.ac.ir